

Юрій Жаткович.

Волод. Гнатюк (/taxonomy/term/10936)

До теми

Пантелеймон Куліш.
(/node/110779)

Сороклітний ювілей українського писателя Данила Мордовця в Петербурзі.
(/node/110762)

Юрій Жаткович.
(/node/109193)

Зустрічі з Василем Стефаніком.
(/node/109071)

Михайло Комар.
(/node/108050)

Житє Михайла Петрушевича.
(/node/107314)

Угорська Русь, здавалось би, не далеко від нас, за кількома карпатськими верхами, проміж котрі дуже легко може перевезти нас нині залізниця. Здавалось би, що і наші зносини з нею не повинні би бути утруднені, повинні би бути частіші і тривкіші. Та на жаль так не є. З кількох брошур і статей газетних знаємо де-що за житє наших братів на Угорщині в давніших роках. Що тепер они діють, годі було-б довідати ся з тих скупих вістій, які подає угорській "Листок" або другі ефемеричні публікації угорських Русинів.

Посередниками поміж нами і угорськими Русинами стало в останнім часі кількох молодих академиків — головно-ж п. Вол. Гнатюк. [Також один академик Чех з Праги п. Фр. Глявачек, перекладник Чайченкової повісти "На роспутті", зацікавив ся угорськими Русинами і сего літа їздив туди на студії.] Найбільше цікавих вістій з Угорщини подає від часу до часу [також в "Дьль"] п. Вол. Гнатюк.

Вчера п. Гнатюк мав в "Академічній Громаді" відчит про одного видатного Русина угорського, писателя Юрія Жатковича. З дозволу автора подаємо нині відчит сей до відомости ширшого загалу Русинів.

Юрій Жаткович родив ся 14 жовтня 1855 р. в Унгварі [Ужгороді], де его батько був тогді учителем при учительській семінарії. Дід его був священиком в епархії прішівській, а бабка, Тереса з Левицких, мала бути сестрою чи братаницею митрополита і кардинала Михайла Левицкого*). В р. 1861 перенесено батька Жатковича в характері дяко-учителя в село Великі Лучки берегської столиці, а відтам 1874 р. в село Дравці. Там умерла 1876 р. его мати Павліна, по батьку Найманій, а невдовзі помер і батько 1881 р.

Початкових наук нормальних уділяв Юрієви сам батько; коли-ж переконав ся, що син доволі приготовлений, вписав его в гімназію унгарську 1867 року, памятного тим, що в тім році немадарські народности здано на ласку і неласку Мадярам. Там скінчив Юрій пять кляс. Коли-ж его батька перенесено на село а матеріальні засоби не позволяли платити за удержанє сина в Унгварі, вписав его батько до шестої кляси в Великім Вараді, де Юрій удержував ся виключно з лекцій, хоть вже уділяв их і в Унгварі, але за таку низьку нагороду, що доходи ті не могли вистати на удержанє. По шестій клясі, в шкільнім році 1873/4 був Юрій приватним учителем в Волівці, селі берегської столиці, у якогось урядника тамошнього властителя дїбр. Тогдішній ученик его є нині бурмістром міста Сигота. До семої і осьмої кляси Житкович ходив знов в Унгварі, а в 1876 р. прийнято его до тамошної духовної семінарії. По скінченю першого року богословія він був призначений до духовної семінарії в Остригомї і навіть якісь невеличкій час був у ній, але що здоровлє его було в ненайліпшій стані то лікар порадив ему вернути до Унгвару, що він і вчинив. На третім році богословія він був надзирателем бурси для священичих сиріт-хлопців, де тогді директором був теперішній прішівській єпископ д-р Иван Валій.

По скінченю богословія Юрій оженив ся 1881 р. з Анною, донькою Андрія Сабова, бувшого тогді пароха і совітника консисторського в Великім Раківці угочанської столиці. Того-ж року в марті висвятив ся і став сотрудником при своїм тестю. Коли в 1885 р. помер звітний угорсько-руській письменник о. И. Раковскій на становищі приходника в Изі, мараморешкої столиці, Жатковича призначено на адміністратора Изи з відки 1887 р. перенесено его на адміністрацію парохії в Стройнї, де він проживає і до нині. Від 1887 р. був Жаткович секретарем сваявського собору, а від 1895 р. сповняє обовязок сваявського декана. В 1890 померла его жена, полишаючи три малолітні донечки. Факт сей стрінув Жатковича так несподівано, що мусів полишити по собі жалістні сліди, а не мало вплинув і на его пізнійшу літературну діяльність.

Жаткович був з малку дуже боязкій і, як то кажуть, дикій хлопець. Коли приїхав на свята або на вакації домів, сейчас хапав за книги, котрих у батька було багато, бо батько его також скінчив гімназію і богословіє а лиш за для родинних перешкод не став священиком. З книгами Юрій біг в огород або до стодоли та читав так, що мати, котра его яко першу дитину незвичайно любила, вічно нарікала, що він утїкає від людей і від світa. Наслідком такого запалу до книжок було се, що Жаткович через цілий час своїх студій так в гімназії як і на богословію, був все одним з перших учеників.

На літературне поле Жаткович виступив в-перве 1874 р., будучи приватним учителем в Волівці. Він переклав Тургенєва повість "Півци" і помістив єї в 20 ч. часописи Magyar orszag. В VII. клясі Жаткович був членом гімназійного кружка для самообразованя і з кінцем року одержав від того кружка дві премії: одну за историчну розвідку, другу за переклад з латинської мови. В VIII. клясі він був секретарем кружка і при кінці року одержав не лише дві премії за праці, — одну за историчну розвідку про панованє Ягайлонів на Угорщині, другу за розправу про значінє побережа Середземного моря в старинних віках, — але заразом і премію призначену для найпильнішого члена. Будучи богословом Жаткович належав до церковно-літературного кружка при духовній семінарії, а на IV. році був его секретарем. Тогді дістав він премію на конкурсі за зладженє житєписій святих: Іоана Золотоустого, Василя Вел. і Григорія Богослова.

В 1883 р. Жаткович подав на конкурс оголошений мадярским историчним товариством обширну працю п. заг. "Вплив єпископів ягерских і борба против того впливу в єпархії мукачівській". Праця не була вправді нагороджена премією, але дістала похвалу і була відтак 1884 р. надрукована в чч. 8, 9 і 10 місячника згаданого товариства "Szazadok". По надрукованю сеї праці мадярське историчне товариство заименовало Юрія Жатковича своїм звичайним членом а унгарській церковно-літературний кружок членом почетним.

В 1888 р. появили ся дві обширні праці Жатковича. Одна п. заг. "Исторія протоархимандрії св. Архангела Михаїла в Грушеві" була надрукована в мадярськ, церковно-літературнім журналі Magyar Suon в чч. 5, 6 і 7; друга, п. заг. "О разводі брака по причині чужоложства" друкувалась через цілий рік в угорско-руськ "Листку". Послідна стаття неоригінальна, лише переведена з латинської мови. Автором єї був д-р Иван Чургович, бувший прогешер капітули мукачівської. В тім самім "Листку" надруковані ще такі розправи Жатковича: "Отношеніе нѣкоторых єпископовъ крижевацкихъ ко єпархії мукачевской" в 1889 р. і "Єпископы мараморошскіе" в 1892 р. В 1890 р. була надрукована в мадярськ журналі Szazadok в чч. 7 і 8 стаття Жатковича п. заг. "Исторія историографії угорских Русинів".

Видячи брак учебників в школах народних, Жаткович зладив в 1894 р. три учебники, а то: "Исторію", "Географію" і "Законы та права горожанскі" — для затвердження віддав він их єпархіяльному правительству, але до них не дістав відповіди. З огляду на те, що мова тих учебників не є народна, було-б добре, щоби Жаткович переробив их на-ново, впровадив в них живу народню мову, а тогді і старав ся о затверженє их. Лиш народна мова може найліпше відповісти завдачі народної просвіти.

В 1895 р. Жаткович зладив ширшу працю в мадярській мові п. з. "Етнографічний очерк угорских Русинів", і она друкує ся в журналі мадярської академії наук [порівн. Budapesti Szemle, 1895, чч. 4 і 5.]

В 1896 р. написав Жаткович дві більші розвідки, а то: "Исторію рускої церкви в Марамороші" і "Исторію заселеня Марамороша". Обі сеї праці мають появитись в монографії мараморошської столиці, котра тепер находить ся в друку. Рік 1896-ий є найплідніший в діяльності літературній Жатковича. Крім двох згаданих праць він в сім році переробив вище згадану студію "Етнографічний очерк угорских Русинів" і прислав єї до видрукування Науковому товариству имени Шевченка у Львові. Позаяк ціла студія не надавала ся до "Етнографічного збірника", видаваного Наук. товариством им. Шевченка, то надруковано в нїм [в II-ім томі] виїмки з неї п. заг. "Етнографічні замітки з угорської Руси".

Крім тих оригінальних праць Жаткович зладив цілий ряд перекладів на мадярське головно з руско-української мови. І так в сім році переклав він звістну брошуру "Неволений нарід", новелі д-ра Франка "В поті чола" в цілости, єго драму "Украдене щастє" і кілька повістій Федьковича та Марка Вовчка. Тепер працює над перекладами деяких повістій Нечуя-Левицкого, а надто виготовляє деякі нові наукові праці, що відносять ся до Русинів.

Тут вчислені лише ширші праці Жатковича. Дрібніших появило ся дуже много в різних журналах, як свого часу в "Карпати" і в львівськ "Слові", в Ungvari Kozlony, Bereg, Munkacs, Munkacs es Videke, Maramoros, Budapesti Hiriar, Kepes Csalad, Lapok, а найбільше в часописи Kelet, котра заступає інтереси греко-католиків Угорщини і при котрій Жаткович є головним співробітником. Між тими журнальними статтями є дуже много перекладів з мови латинської, французкої, російської і сербско-хорватської. Надто Жаткович оголосив много статей историчних і матеріялів етнографічних в Календарях, призначених для греко-католиків, почавши від р. 1887.

Як говорять про Жатковича люде, котрі не знають єго лично, лише з літературних єго праць, про се посвідчать виїмки з рецензій єго праць і з листів писаних до него. Д-р Вільгем Фрачкной, крилошанин, заступник предсідателя мадярської академії наук, знаний историк мадярській, в рецензії на працю Жатковича "Вплив ягерских єпископів" каже: "В праці сій право і з историографічною вірністю передає автор мало доси звістну справу в нашій исторії". — Д-р Оскар Асбот, професор славянських мов на університеті пештеньскім і член мадярської академії наук в рецензії на "Етнографічний очерк угорских Русинів" каже: "Жаткович добре знає угорских Русинів і чисто описові части єго праці є не звичайно цінні, тож шкода була би не надрукувати их". — Д-р Франц Палотай, крилошанин і архимандрит, в листі до Жатковича так писав: "В самій річі Ваша праця є великою і основною студією". Мова тут про "Исторію протоархимандрії грушівської". — Д-р Теодор Ортвай, професор академії в Пресбурзі і член мадярської академії наук, писав так в 1889 році: "Щиро гратулюю угорским Русинам, що мають такого ученого историка". — Гаврило Варадій, бувший заступник президента угорського союму, писав 1896 р. в листі до Жатковича: ми би дуже тішили ся, коли-б Мараморош мав такого ученого і пильного священника, як Ви".

Послідними часами Жаткович передав літературно-критичному журналови "Magyar Szemle" розвідку п. заг. "Коротка исторія малоруского письменства"***), а часописи Szazadok дві розвідки: "Коротка исторія Великого князівства литовского" і "Князі Коріятовичі".

На рік 1897 Юрій Жаткович проєктує видавництво рускої популярної часописи. Чи оно вдасть ся, особливо при браку відповідних фондів, поки що не знати.

Юрій Жаткович, як ми бачили, почав виховувати ся як-раз тогді, коли почала ся сильна мадяризація, бо 1867 р. вступив до гімназії. На нїм, як і на єго ровесниках, відбиваєсь найліпше те вихованє. Маючи охоту до писаня, він пише і, можна сказати, навіть много, та майже все по мадярски. Але бо й

тут видно щось дивного. Пишучи по мадярски, Жаткович майже завжди вибирає, можна-б сказати, інстинктивно, бо не в наслідок виховання, самі такі теми, що відносять ся до Русинів. І в тім власне его ціла заслуга, що він старає ся як найширше познакомити Мадярів з Русинами. Будь-що-будь таке познакомлене може вийти лише на користь Русинам в першій а і Мадярам в другій лінії. Зважаючи-ж на те, що Жаткович виховав ся і придбав собі просвіту в такому малому місті, яким є Унгвар; зважаючи на те, що від часу покінчення богословських студій він все проживає оподалеки від міста і бодай малої бібліотечки, та що він від довшого часу страшно терпить на ревматизм, а мимо всіх тих перешкод розвиває таку широку літературну діяльність, — треба буде признати, що він справді не звичайний угорсько-руській священник, а чоловік кріпкої волі і великої праці.

Нашим Галичанам належало би конечно з ним і єму подібними увійти в ближші зносини, бо лише спільними силами, при взаємній підмозі, можливе духове відроджене угорської Руси. Сей факт я акцентую сильно і звертаю на него увагу всіх щирих Русинів. Чей-же не дамо загинути пів-мільйонній масі наших, рідних братів!

**) Чи справді так було, не знаю, але мушу заявити, що у інтелігентних Русинів угорських нема виробленого щирого почуття демократичного, тож она залюбки виводить свої роди відки би не було, коли би лише з знатних аристократичних родин. Знана річ приміром, що Духнович виводив своїх предків з якоїсь княжої родини, котра з Росії переселила ся в Угорщину. Мені-ж оповідав оден священник дуже много про своїх предків Л., котрі відозрали значну роль при королях польських, а по моім повороті з Угорщини до Львова писав навіть, щоб я єму вишукав их тут, бо він вельми хотів би з ними запізнати ся. В таких забаванках відбивають ся сильно духові обставини, серед яких довелося жити Русинам на Угорщині.
**) Написана на підставі "Исторії літератури" Ом. Огоновского.*

[Дьло, 04.12.1896]

04.12.1896